

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті автор досліджує основні проблеми зайнятості України, визначає поняття зайнятості та основні причини безробіття, а також обґрунтовує необхідність удосконалення державної політики зайнятості.

Ключові слова: зайнятість, безробіття, ринок праці, праця, заробітна плата, продуктивність праці.

В статье автор исследует основные проблемы занятости Украины, определяет понятие занятости и основные причины безработицы, а также обосновывает необходимость усовершенствования государственной политики занятости

Ключевые слова: занятость, безработица, рынок труда, труд, заработная плата, производительность труда.

In the article an author probes the basic problems of employment of Ukraine, the concept of employment and principal reasons of unemployment determines and grounds the necessity of improvement of public policy of employment.

Key words: employment, unemployment, labour-market, labour, earnings, labour productivity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

В сучасних умовах розвитку економіки особливої уваги набувають проблеми ефективної зайнятості населення України, створення ринку робочої сили і запобігання масового безробіття. Ринок праці посідає центральне місце серед інших ринків. Кон'юнктура ринку формується під впливом стану економіки, способу господарювання і структурних змін, технічного і організаційного рівня підприємства, кількісно-якісної збалансованості засобів виробництва і робочої сили. Представлений людським фактором виробництва ринок праці здатний не тільки діяти в межах певних завдань, а й самостійно створювати умови для їх вирішення. Відповідно до Конституції України, одними з найважливіших прав людини визначаються соціально-економічні права. Серед них центральне місце посідає право на працю та, як його об'єктивна передумова, право на працевлаштування.

Однією з найскладніших соціально-економічних проблем є формування національного ринку праці. На сьогодні найбільш гострою серед соціально-економічних проблем в Україні є проблема безробіття. Безробіття у нашій країні набуло масового характеру і складає реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя, відбувається зростання напруги на ринку праці, рівня та тривалості безробіття, поширюється розвиток вимушеної неповної та неформальної зайнятості, нелегальна трудова міграція тощо. Отже, проблема соціальної захищеності та зайнятості населення є вкрай актуальною для суспільства та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми

Проблемами зайнятості та розробкою шляхів вирішення проблеми безробіття в Україні займалися такі відомі науковці, як А. Бабаскін, Д. Богиня, Я. Безугла, П. Василенко, В. Венедиктов, І. Веселяк, С. Дріжчана, В. Жернаков, С. Іванов, Г. Кондратьєв, О. Магницька.

Виділення не вирішених раніше аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття

Проблеми зайнятості найчастіше розглядаються лише в економічному аспекті, пропонуємо розглянути також питання удосконалення державної політики в сфері зайнятості та безробіття.

Формулювання мети статті

Метою нашого дослідження є визначення поняття зайнятості та основні причини безробіття проаналізувати рівень безробіття в Україні за 2000-2011 рр. та обґрунтування напрямів удосконалення державної політики зайнятості.

Виклад основного матеріалу

Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, приносить їм дохід у грошовій або іншій формі [1].

Зайнятість населення – найбільш узагальнена характеристика економіки. Вона відбиває досягнутий рівень економічного розвитку, внесок живої праці в досягнення виробництва. Зайнятість об'єднує виробництво і споживання, а її структура визначає характер їхніх взаємозв'язків. Соціальна сутність зайнятості відображає потребу людини в самовираженні, а також задоволення матеріальних

потреб через доходи, які особа отримує за свою працю.

Зайнятість населення реалізується через конкретні форми включення працівника в економічну систему. Найпоширенішими серед них є: наймана праця за трудовою угодою в державному секторі, на об'єктах колективної або приватної власності без розподілення її індивідуальною частиною; особиста праця на об'єктах, де робітник має свою частку акцій, пайовий внесок, тобто є співвласником; особиста праця власника засобів виробництва, коли він є і власником, і працівником; робота на орендованих засобах виробництва; робота в спільному підприємстві; надомна праця; громадська робота тощо. Збереження роботи не означає збереження конкретного робочого місця. Надання робітникові тимчасової роботи не обов'язково відповідає його професійно-кваліфікаційним здібностям.

З огляду на значне погіршення соціально-економічних показників, особливої актуальності в Україні набуває розробка нової концепції вирішення проблеми зайнятості та безробіття. Найбільш гострою у цій сфері проблемою є формування цивілізованого ринку праці, заснованого на плюралізмі форм власності, свободі підприємницької діяльності, трудової активності й свободі праці. Основні проблеми ринку праці у нашій державі пов'язані зі зростанням тривалості періоду безробіття, збільшенням кількості громадян, які шукають роботу, а також існуванням труднощів щодо працевлаштування соціально незахищених верств населення, які не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, а тому потребують захисту з боку держави.

Ринок праці – основний регулятор зайнятості населення, ефективність якої забезпечується саме через ринок праці. Необхідні передумови цієї ефективності в Україні закладені в трудовому законодавстві держави. Зокрема, Закон України «Про зайнятість населення» гарантує усім громадянам рівні права на вільний вибір місця роботи, вид діяльності, забороняє будь-які примусові заходи залучення до праці.

Праця як свідомо, цілеспрямована й організована діяльність є основою і джерелом існування людини та суспільства. Вона також становить форму самовираження і самоствердження особи й громадянина. Праця здійснюється тільки через зайнятість як окремої особи, так і певної частини населення країни якоюсь справою.

Праця – це одне із основних джерел багатства, фактор зростання виробництва. Суспільство завжди зацікавлене питанням про ефективність використання робочої сили, оскільки доведено, що зростання безробіття на 1 % скорочує валовий національний продукт на 2 % [2].

Безробіття – це соціально-економічне явище, при якому частина робочої сили (економічно активне населення) не зайнята у сфері економіки. Проблема безробіття є ключовим питанням у ринковій економіці, і, не вирішивши його, неможливо налагодити ефективну діяльність економіки [3].

На сучасному етапі основними причинами безробіття в Україні є: вивільнення внаслідок реорганізації чи ліквідації виробництва, скорочення штатів, звільнення за власним бажанням, неможливість знайти роботу після закінчення школи або вищого навчального закладу, звільнення через закінчення терміну контракту.

До 90-х років ХХ ст. у постсоціалістичних країнах безробіття офіційно не визнавалося. В Україні вперше у 1991 році, коли було прийнято Закон «Про зайнятість населення», законодавчо визначалася проблема безробіття [1].

Україна належить до країн світу, де сформовані висококваліфіковані трудові ресурси практично для всіх галузей господарства. Вирішити більшість проблем трудових ресурсів можливо тільки завдяки прискоренню темпів будівництва ринкової соціально-орієнтованої економіки, розробці на державному рівні механізмів захисту населення від безробіття.

Аналіз статистичних показників безробітних у віці від 15 до 70 років, починаючи з 2000 р., показав, що спостерігається значна тенденція до зменшення безробіття та вихід України з кризи. Так, з 2000 до 2007 р. відбувається тенденція зменшення кількості безробітних, але в 2008-му та особливо в 2009 р. знову відбувається збільшення безробітних, з 2010 р. знову спостерігається поступове зменшення безробітних. В Україні наявна відсутність тенденції до скорочення зайнятості. Більше того, втрачено менше робочих вакансій, ніж у попередні роки, проте існують певні проблеми та причини виникнення даного економічного явища (рис. 1).

Розвиток економіки будь-якої держави визначається наявними людськими ресурсами, їх здібністю до ефективної праці, а також наявністю умов для її здійснення. Тому можливість займатися ефективною працею, забезпечення зайнятості та її регулювання можна розглядати як чинник забезпечення стійкого економічного зростання держави [8].

Основними проблемами виникнення безробіття є:

- проблема молодіжного безробіття, адже молодь без досвіду роботи зазнає найбільших труднощів з пошуку роботи, особливо офіційного працевлаштування;
- структурні зрушення (міжгалузеві, внутрішньогалузеві, регіональні) в економіці, що виражаються у впровадженні нових технологій, згортанні виробництва в традиційних галузях, закритті технічно відсталих підприємств;
- проблеми безробіття серед людей старшого віку;
- відповідне скорочення сукупного попиту на робочу силу;
- політика уряду в галузі оплати праці;
- скорочується купівельна спроможність населення;
- бюджет втрачає платників податків;
- сезонні зміни в рівні виробництва в окремих галузях;
- зміни в демографічній структурі населення;
- рух робочої сили (професійний, соціальний, регіональний) [6].

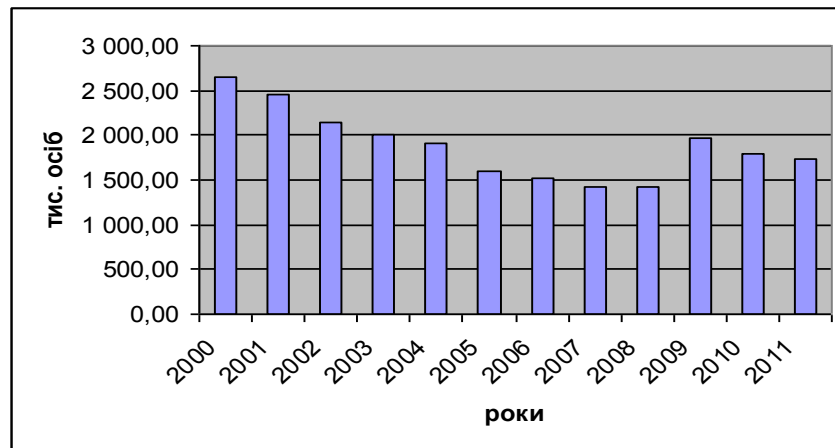

Рис 1. Безробітне населення в Україні

Основні шляхи вирішення проблем безробіття мають включати цілу низку заходів, зокрема:

- приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм і принципів;
- запровадження механізмів захисту внутрішнього ринку праці;
- реалізацію Державної та регіональних програм зайнятості;
- сприяння стабільній діяльності стратегічно важливих підприємств;
- зниження податків для підприємств за умови збереження робочих місць (для компенсування витрат на прийом нових працівників);
- забезпечення збереження ефективно функціонуючих робочих місць та створення нових;
- створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та підприємницької діяльності безробітних;
- надання державою пільгових кредитів для виплати зарплати додатково зайнятим на виробництві, які за розміром будуть дорівнювати зарплаті;
- легалізацію тіньової зайнятості [5].

Запорукою вирішення проблеми безробіття в Україні є розробка і реалізація широкого комплексу відповідних заходів, насамперед, у соціально-трудовій сфері. Слід посилити увагу щодо оновлення та підвищення технічного рівня робочих місць, зокрема, для того, щоб кожне з них забезпечувало зайнятому прожитковий мінімум і подальше зростання заробітної плати (з урахуванням інфляції). Це дозволить привести заробітну плату у відповідність з продуктивністю праці, ліквідувати фіктивні робочі місця, зменшити приховане безробіття [7]. Регулювання зайнятості на рівні держави являє собою процес впливу на трудову сферу для досягнення цілей, нормативно зумовлених суб'єктами регулювання. Такими суб'єктами в Україні виступають: Міністерство праці та соціальної політики України, Державна служба зайнятості, міністерства й відомства України, регіональні органи виконавчої влади, профспілки, Український союз промисловців і підприємців, включаючи регіональні підрозділи. Поряд з державними структурами зайнятості в Україні дедалі більшого розвитку набувають приватні агентства зайнятості. З метою

вдосконалення структури зайнятості необхідно вирішити такі завдання: боротьба з молодіжним безробіттям; подолання регіональної диференціації в рівнях зайнятості; допомога безробітним, що не мали роботи протягом тривалого періоду часу. На державному рівні має бути створений регуляторний комітет з контролю за проведенням заходів у сфері зайнятості по регіонах. Окремим напрямом діяльності регуляторного комітету повинно стати усунення кризового становища регіонів у сфері зайнятості.

Рівень безробіття в країні напряму залежить від стану економіки країни. Проблема безробіття в країні є однією з головних. Безробіття не може бути доцільним ні в економічному, ні в соціальному плані, оскільки його зростання створює цілий комплекс проблем: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків, підприємство – персонал. Зростають ризик соціального напруження, додаткові витрати на підтримку безробітних. Безробіття вважається, з одного боку, важливим стимулятором активності працюючого населення, а з іншого – великим суспільним лихом. Усі країни світу докладають багато зусиль для подолання безробіття, але жодній ще не вдалося ліквідувати його повністю.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, одним із напрямків відновлення економічної динаміки в Україні визначається боротьба з безробіттям. Ринок спроможний забезпечити зростання економічної ефективності, проте не здатний вирішити соціальні проблеми. Проблема безробіття є однією із ключових у ринковій економіці. Політику зайнятості необхідно провадити в межах загальної економічної політики, де зайнятість – одна з головних економічних цілей держави.

Економічна криза, що має місце в Україні, відчутно позначилася на ринку праці. Вирішити проблеми зайнятості та безробіття покликана активна та послідовна політика соціального захисту населення. В Україні повинна проводитись політика покращення зайнятості. Зокрема, надання дотацій підприємствам, які беруть на себе зобов'язання підтримувати обумовлений рівень зайнятості, надання консультаційної допомоги безробітним. Важливим напрямом запобігання безробіттю серед молоді є

реалізація спеціалізованих програм, які забезпечують розширення зайнятості молоді шляхом створення для неї додаткових робочих місць без великих матеріальних витрат, зокрема шляхом організації сезонної і тимчасової участі в проведенні сільськогосподарських робіт. Державна активна політика зайнятості передбачає розроблення програм

сприяння зайнятості. Ці програми можуть охоплювати як окремі категорії населення (молодь, жінок, інвалідів), так і специфічні випадки загрози безробіття, зумовлені економічною або іншою ситуацією. Метою державних і регіональних програм зайнятості повинно бути сприяння зайнятості населення, задоволення потреб громадян у праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про зайнятість населення: Закон України від 01.03.1991 р., № 803-ХІІ.
2. Богиня Д. П. Основи економіки праці : навч. посіб. / Д. П. Богиня. – 3-тє вид. – К. : Знання-Прес, 2002. – С. 270.
3. Колишня Л. М. Безробіття в умовах формування ринкових відносин / Л. М. Колишня // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 6. – С. 9–11.
4. Статистичні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
5. Соколова Т. М. Структура зайнятості та безробіття: проблеми та тенденції / Т. М. Соколова // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 2. – С. 7–11.
6. Пазюк О. Проблеми безробіття в Україні / О. Пазюк, О. Пономарьова // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 2. – С. 3–10.
7. Левчук Г. В. Сучасні проблеми, тенденції та аналіз безробіття населення в Україні / Г. В. Левчук // Вісник Бердянського університету економіки. – № 3(7). – 2009. – С. 75–79.
8. Безтелесна Л. І. Державне регулювання зайнятості : підручник [для студ. вищих навч. закл.] / Л. І. Безтелесна, Г. М. Юрчик / Національний ун-т водного господарства та природокористування. – Рівне : НУВГП, 2006. – 210 с.

Рецензенти: Горлачук В. В., д.е.н., професор;
Міцкевич Н. В., к.е.н., в.о. доцента.

© Мельничук Л. С., 2012

Дата надходження статті до редколегії: 17.05.2012 р.

МЕЛЬНИЧУК Ірина Сергіївна – к.е.н., викладач кафедри економічного аналізу і аудиту, Миколаївський державний аграрний університет.

Коло наукових інтересів: використання трудових ресурсів, мотиваційний механізм на сільськогосподарських підприємствах.